

Wstęp

Prezentujemy tom zawierający referaty wygłoszone podczas karpackiego konwersatorium z cyklu „Język a Kultura”, poświęconego tym razem tematowi „Struktura słowa a interpretacja świata”.

Przedstawione w trakcie konwersatorium teksty odnoszą się do zagadnień o charakterze zarówno synchronicznym, jak i diachronicznym (jak kwestie etymologii, morfologii historycznej, zmiany znaczenia, semantyki historycznej czy słowotwórstwa historycznego).

Tom otwiera tekst Marioli Jakubowicz, w którym autorka analizuje przyczyny zaniku relacji między derywatem a jego podstawą słowotwórczą. Tekst dotyczy badań struktury słowa w aspekcie etymologicznym i diachronicznym. Wśród przyczyn utraty związku między derywatem a podstawą wymienia m.in.: zmianę znaczenia podstawy derywatu, zmianę realiów czy zmiany fonetyczne zachodzące na styku morfemów.

Aleksandra Niewiara, uwzględniając etymologię wyrażen językowych nazywających *człowieka*, podejmuje próbę odtworzenia specyfiki prasłowiańskiej konceptualizacji tego pojęcia, opartej na metaforze *‘człowiek to część wspólnoty’*.

Marek Maziarz z kolei zajmuje się etymologią nazw pór doby (*dzień, noc, poranek, wieczór, świt, zmierzch*) na przykładzie dwóch grup językowych: słowiańskiej i germańskiej. Autor prezentuje również motywację semantyczną takich nazw związanych z porami doby, jak *brzask, zorza, mrok, szarówka*. Przedstawiona analiza pór doby w językach niespokrewnionych prowadzi do odrzucenia mocnej wersji hipotezy Sapira-Whorfa, okazuje się bowiem, że język nie determinuje postrzegania świata.

Propozycję analizy semantyczno-strukturalnej słownictwa zgromadzonego wokół pojęcia PAŃSTWO w dawnej polszczyźnie przynosi artykuł Julii Legomskiej. Autorka wykorzystuje w analizie materiału historycznego aparat pojęciowy gramatyki kognitywnej.

Funkcjonowaniu konstrukcji wyrazowych z komponentem antroponimicznym, będącym nazwiskiem (przydomek) lub imieniem poświęca swój tekst Agnieszka Piela. Badanie związków frazeologicznych, zawierających *nomina propria*, w polszczyźnie dawnej i współczesnej skłania autorkę do wniosku, że tego typu połączenia wyrazowe są z reguły nietrwałe i mają ograniczony zasięg.

W kolejnym tekście Renata Kucharzyk analizuje gwarowe apelatwy odantropomimiczne, ściśle pochodzące od imienia Michał. Autorka zwraca uwagę na istnienie odmiennych znaczeń apelatwów istniejących w gwarach i języku ogólnym.

Interpretacji PTACTWA w czeskich i polskich związkach frazeologicznych wyekscerpowanych ze słowników frazeologicznych poświęcony jest tekst Lubomira Hampla. Analizie poddano związki frazeologiczne, w których jednym ze składników jest nazwa ptaka (lub zwierzęcia) z zakresu tradycji ludowej dotyczącej przepowiadania pogody i pór roku.

Z kolei artykuł Joanny Szczek i Stefana Ludwina, wpisujący się w nurt badań „językowego obrazu świata”, przynosi analizę wpływu świata zwierząt, zawartego w strukturze słowa (na przykładzie czasownikowych derywatów utworzonych od nazw zwierząt w języku niemieckim i polskim), na kreowanie językowego obrazu świata niemieckiej i polskiej społeczności kulturowej.

Bożena Hojka opisuje funkcje pełnione przez derywaty powstałe przy użyciu formantów deminutywnych w jednowyrazowych nazwach części ciała. Autorka omawia kilka grup wyrazów, m.in. zdrobnienia utworzone od części ciała zwierząt i wtórnie odnoszące się do człowieka.

Piotr Kładoczny przedstawia w derywatach oddźwiękowych świat percepcji słuchowej. Analiza materiału przedstawiona została na danych leksykograficznych wybranych ze współczesnych słowników języka polskiego. Autor dokonuje klasyfikacji derywatów oddźwiękowych, omawia motywację słowotwórczą analizowanych derywatów rzeczownikowych.

Donata Ochmann natomiast omawia zagadnienie istnienia modeli złożen, w których dochodzi do dezintegracji podstawy słowotwórczej. Autorka analizuje związki między dezintegracją słowotwórczą a dezintegracją kulturową i społeczną.

Magdalena Zawisławska zastanawia się nad wpływem metafor na znaczenie leksemów. Analizie zostały poddane metafory odnoszące się do pojęć związanych z kwasem DNA (deoksyrybonukleinowym). Swoją uwagę autorka koncentruje na leksemach: *DNA*, *genetyczny*, *genom*, *gen*. Artykuł porusza kwestię, czy dany sposób myślenia o DNA ma wpływ na postrzeganie pojęć z nim związanych.

Agnieszka Libura zajmuje się strukturą i funkcjonowaniem niekonwencjonalnych i nieseryjnych neologizmów zwanych amalgamatami leksykalnymi. Autorka omawia problemy z definiowaniem tego typu derywacji oraz przedstawia próby typologii amalgamatów, uwzględniające ich właściwości strukturalne.

Na przydatność kategorii retorycznych w opisie nieregularnych i okazjonalnych zjawisk językowych wskazuje Piotr Lewiński, analizując figury retoryczne wynikające z modyfikacji struktury danego słowa lub zmiany kontekstu jego użycia.

Przedstawieniu eksperymentów graficznych ze strukturą słowa poświęcony jest tekst Anny Kamińskiej i Agnieszki Libury. Autorki na przykładzie polskich tytułów prasowych dokonują analizy gier słowno-graficznych, prezentując swoją propozycję typologii analizowanych przykładów.

Kolejną grupę tekstów publikowanych w niniejszym tomie otwiera artykuł Iwony Nowakowskiej-Kempnej opisujący specyfikę konstruowania wypowiedzi

z podmiotem doznającym uczucia. Autorka skupia się na postawie *experientera*, a także analizuje językowy kształt emocji oraz okoliczności im towarzyszące na przykładzie wyrażen języka bułgarskiego i polskiego.

O podobieństwach i różnicach w sposobie konceptualizacji pojęcia DROGI w klasycznym języku hebrajskim i współczesnej polszczyźnie piszą Kamilla Termińska i Jolanta Szarlej. Zgromadzony materiał językowy daje autorkom podstawę do wyprowadzenia wniosku, że odmienność w pojmowaniu tego pojęcia wiąże się przede wszystkim z wizją życia człowieka kształtowaną w perspektywie tekstów biblijnych i polskich tekstów religijnych oraz postrzeganiem losu człowieka opartym na tradycji europejskiej.

Andrzej Kominek z kolei omawia rozszerzenia metaforyczne pięciu czasowników ruchu: *odwrócić się*, *zwrócić się*, *zawrócić*, *powrócić* i *nawrócić się*, które występują w polu pojęciowym submetafory religijnej ŻYCIE TO PODRÓŻ (*via fidei*). Zdaniem autora analizowane czasowniki wskazują na różny stopień zmiany postępowania moralnego.

Wpływ budowy morfologicznej wyrazów na sposób ich wykorzystania w komunikacji jest przedmiotem dociekań Grażyny Habrajskiej. Autorka wykazuje, że funkcję operatorów interakcyjnych mogą pełnić nie tylko afiksy i końcówki fleksyjne, lecz także niektóre formy wyrazów.

W kolejnym tekście Janusz Stopyra stara się dostarczyć dowodów na istnienie związku między strukturą wyrazu a rzeczywistością pozajęzykową. Autor opisuje w tym celu mechanizmy tworzenia i funkcjonowania wybranych niemieckich formacji słowotwórczych.

Zamykający niniejszy tom artykuł Doroty Filar i Doroty Piekarczyk przynosi omówienie nietypowego wykorzystania systemowych środków strukturalnych w tekstach kreowanych (poetyckich). Autorki zauważają, że środki morfologiczne i składniowe, oprócz właściwej im funkcji poznawczej i interpretacyjnej, mogą służyć również tekstowej reinterpretacji pojęć utrwalonych w języku.

Małgorzata Misiak i Jan Kamieniecki